

Peryferyjność geograficzna a peryferyjność ekonomiczna regionu przygranicznego

Literatura przedmiotu z zakresu polityki rozwoju regionalnego, wzrostu gospodarczego czy też współpracy transgranicznej i euroregionalnej wskazuje, iż regiony przygraniczne definiowane są jako regiony peryferyjne geograficznie i ekonomicznie. Jednakże analiza wybranych wskaźników makroekonomicznych nie pozwala w pełni potwierdzić stawianych w literaturze założeń. Wydaje się więc, że automatyczne utożsamianie regionów przygranicznych z obszarami peryferyjnymi ekonomicznie jest pewnym nadużyciem.

Granica państwowa i jej wpływ na region przygraniczny

Podejmując rozważania na temat wpływu położenia geograficznego na poziom rozwoju regionów przygranicznych warto w pierwszej kolejności zwrócić uwagę na funkcję i typologię granic państwowych. W tym kontekście niezwykle istotne jest ujęcie granicy państwowej jako bariery przestrzennej o charakterze antecedentnym i subsekwentnym. Bariery antecedentne to granice ustalone pierwotnie w stosunku do zagospodarowania przestrzennego. Z kolei granice subsekwentne to granice o wtórnym charakterze. Jednocześnie granica państwowa podlegając zakorzenieniu w świadomości społeczności lokalnej, ogranicza aktywność społeczno-gospodarczą.

Nr 113 / 2012
18'12'12

INSTYTUT ZACHODNI
im. Zygmunta
Wojciechowskiego
Instytut Naukowo-Badawczy,
Poznań

Autor:
Łukasz Wróblewski

Redakcja:
Marta Götz
Radosław Grodzki
Krzysztof Malinowski

Jednakże proces ten może dotyczyć przede wszystkim obszarów stycznych do granic subsekwentnych, które wyznaczone z pominięciem zagospodarowania przestrzennego rozdzielają spójny dotychczas obszar i determinują konieczność odbudowy infrastruktury do stanu jej użyteczności, czego przykładem jest podział infrastruktury komunikacyjnej i technicznej na pograniczu polsko-niemieckim w wyniku ustalenia granicy na Odrze i Nysie Łużyckiej po II wojnie światowej. Oznacza to, iż wpływ granic subsekwentnych na poziom rozwoju może występować, lecz nie musi mieć on charakteru długoterminowego.

Z drugiej jednak strony można założyć, iż poziom rozwoju społeczno-gospodarczego nie zależy od przebiegu granicy, lecz od funkcji granicy wynikającej ze stopnia jej sformalizowania i przenikalności. Jednakże funkcje te również mogą ulec zmianie. W efekcie ich wpływ na poziom rozwoju społeczno-gospodarczego także nie jest stały, czego przykładem jest zmiana funkcji granicy polsko-niemieckiej po wstąpieniu Polski do Unii Europejskiej i Strefy Schengen.

Warto również zwrócić uwagę na fakt, iż granica państwowa określa także zakres przestrzenny aktywności gospodarczej. Każdy towar lub usługa ma bowiem ograniczony przestrzennie zakres rynkowy. Zakres ten jest ściśle określany na podstawie sieci rynkowych tworzonych przez granice państwowe i ekonomiczne. Granice państwowe utożsamianie z granicami celnymi stanowią prawno-administracyjne ograniczenie aktywności gospodarczej i jurysdykcji państwa nad określonym terytorium. W sytuacji, gdy granica polityczna nie pokrywa się z granicą ekonomiczną, sieć obszarów rynkowych zostaje rozdzielona. W efekcie na określonym obszarze mogą powstać regiony niezdolne do samodzielnego funkcjonowania.

Peryferyjność geograficzna a peryferyjność ekonomiczna

Z położeniem geograficznym regionów przygranicznych wiąże się również pojęcie ich dostępności i powiązań z innymi regionami. W tym kontekście warto zwrócić uwagę na unijny wskaźnik dostępności komunikacyjnej. Wskaźnik ten pozwala określić szacunkowy czas potrzebny na dotarcie z jednego do drugiego regionu z uwzględnieniem jego znaczenia ekonomicznego. Za region peryferyjny można uznać region, którego wskaźnik dostępności komunikacyjnej wynosi poniżej 40% średniej unijnej. Z kolei regionem centralnym jest region ze wskaźnikiem dostępności powyżej 150% średniej UE. Oznacza to, iż określenie wskaźnika dostępności poszczególnych regionów pozwala na wskazanie cechy peryferyjności regionalnej pod względem położenia geograficznego, dostępności regionu i jego powiązań

z innymi regionami.

Peryferyjne położenie regionu w wyniku znacznej odległości regionu od głównych obszarów aktywności społeczno-gospodarczej oraz niskiej jakości infrastruktury komunikacyjnej może wpłynąć na wzrost kosztów transportu i ograniczenie efektów skali dla przedsiębiorstw z danego regionu. To z kolei warunkuje wzrost kosztów zaopatrzenia w usługi, ograniczony wpływ władz lokalnych na decyzje władz centralnych oraz niski udział wiedzy i sektora badawczo-rozwojowego w gospodarce regionu. Warto również zwrócić uwagę na znaczenie stosunkowo niskiej gęstości zaludnienia regionu peryferyjnego geograficznie, dominującą rolę tradycyjnych czynników produkcji oraz niski stopień powiązań regionu z otoczeniem zewnętrznym. W efekcie region peryferyjny geograficznie w mniejszym stopniu jest w stanie wykorzystać endogeniczny potencjał rozwojowy, co sprowadza się do konieczności adaptacji egzogenicznych czynników produkcji z pozostałych regionów. Konsekwencją tego jest drenaż czynników produkcji z regionu peryferyjnego geograficznie do regionu centralnego, czego efektem jest spadek poziomu rozwoju i wykształcenie się cech peryferyjności ekonomicznej.

Potwierdzeniem tych rozważań jest analiza regionów UE według wskaźnika dostępności i PKB. Regiony centralne jako obszary o dużej aktywności społeczno-gospodarczej z silnie rozwiniętą infrastrukturą techniczną i komunikacyjną zajmują tylko 14% powierzchni UE, a generują blisko 47% PKB Unii Europejskiej. Z kolei w regionach przygranicznych zamieszkiwanych przez blisko 40% ludności UE (z czego 36% zamieszkuje obszary położone wzdłuż wewnętrznych granic UE) przyrost PKB na jednego mieszkańca w latach 2000-2006 był relatywnie wyższy niż w regionach centralnych i wynosił średnio 1,1%. Jednakże wskaźnik PKB per capita w tych regionach w 2007 r. wnosił 89%, a w 2009 r. 88,3% średniej dla UE-27 (65% średniej dla obszarów przy granicach zewnętrznych i 92% średniej dla regionów przy granicach wewnętrznych). Można zatem wskazać na związek jakości i gęstości infrastruktury komunikacyjnej ze znacznym zróżnicowaniem wielkości PKB w Unii Europejskiej.

Z drugiej jednak strony zmiany zachodzące we współczesnej gospodarce wskazują na spadek znaczenia czynników przestrzennych, tj. położenie geograficzne i dostępność komunikacyjna. Postęp technologiczny w dziedzinie komunikacji i transportu powoduje bowiem zacieśnienie czasoprzestrzeni, uniezależniając tym samym wzrost gospodarczy od położenia geograficznego. Obecnie gospodarka światowa w większym stopniu zależna jest od sektora usługowego i kreowania gospodarki opartej na wiedzy. Istotną rolę w procesie kształtowania relacji centro-peryferyjnych odgrywa także kapitał ludzki, lokalne powiązania gospodarcze między

przedsiębiorstwami, poziom rozwoju społeczeństwa obywatelskiego, jakość sieci instytucji regionalnych oraz powiązania regionu z otoczeniem. W tym aspekcie region peryferyjny cechuje się słabo rozwiniętą infrastrukturą społeczeństwa informacyjnego, niskimi umiejętnościami kapitału ludzkiego, fragmentarycznymi powiązaniem lokalnych sieci gospodarczych, niskim poziomem rozwoju społeczeństwa obywatelskiego, nieefektywnymi instytucjami regionalnymi oraz ograniczonymi powiązaniem z otoczeniem. W konsekwencji wzrost gospodarczy w mniejszym stopniu zależny jest od czynników przestrzennych, a położenie regionu i jego dostępność komunikacyjna nie wpływa bezpośrednio na kształtowanie relacji centro-peryferyjnych.

Również analiza wskaźników makroekonomicznych regionów polsko-niemieckiego pogranicza na poziomie NUTS3, tj. PKB per capita, dochody powiatów, przyrost naturalny na 1000 ludności, saldo migracji, długość sieć kanalizacyjnej i wodociągowej, stopa bezrobocia i liczby zarejestrowanych bezrobotnych, wartość brutto środków trwałych, przeciętne wynagrodzenie brutto, liczba zarejestrowanych przedsiębiorstw w rejestrze REGON oraz dochody gospodarstw domowych, nie wskazuje jednoznacznie, iż peryferyjność geograficzna regionów przygranicznych stanowi czynnik peryferyjności ekonomicznej. Co więcej, niektóre z nich, tj. powiat policki w województwie zachodniopomorskim, słubicki i gorzowski w województwie lubuskim cechują się wyższym poziomem rozwoju niż pozostałe powiaty regionu. Jednocześnie niektóre powiaty leżące w znacznej odległości od granicy państwowej, tj. niemieckie powiaty Bad Doberan i Nordwestmecklenburg w Meklemburgii-Pomorzu Przednim, a także powiaty białogardzki i sławieński w województwie zachodniopomorskim oraz nowosolski i wschowski w województwie lubuskim mogą zostać określone nawet jako obszary o niskim poziomie rozwoju.

Podsumowanie

Regionalny poziom rozwoju jest pojęciem niezwykle złożonym oraz zależnym zarówno od endogenicznych, jak i egzogenicznych czynników wzrostu gospodarczego. W efekcie pojęcie peryferyjności należy definiować zarówno przez czynniki przestrzenne, leżące u podstaw peryferyjności geograficznej, oraz przez czynniki nieprzestrzenne. Wydaje się więc, że automatyczne utożsamianie regionów przygranicznych z obszarami peryferyjnymi ekonomicznie jest pewnym nadużyciem.

Wzrost gospodarczy na poziomie regionalnym zależy przede wszystkim od tego, czy i jak dany region wykorzysta czynniki wzrostu gospodarczego, a nie od samego położenia geograficznego. W tym kontekście istotne jest zatem

ukierunkowanie polityki rozwoju regionalnego na szczeblu centralnym i regionalnym na maksymalizację korzyści z endogenicznych i egzogenicznych czynników wzrostu gospodarczego, tj. nakłady na działalności badawczo-rozwojową i transfer wiedzy z sektora nauki do sektora biznesu, poziom wiedzy w gospodarce regionu i jakość kapitału ludzkiego, jakość i gęstość infrastruktury komunikacyjnej, innowacyjność podmiotów gospodarczych, napływ kapitału, oraz transgraniczna wymiana handlowa i renta położenia. W konsekwencji regiony przygraniczne, w zależności od stopnia wykorzystania czynników wzrostu gospodarczego, mogą stanowić zarówno ośrodki wzrostu gospodarczego, jak i układy peryferyjne.

Łukasz Wróblewski - mgr, doktorant stacjonarny w Katedrze Europeistyki Uniwersytetu Ekonomicznego w Poznaniu, problematyka badawcza obejmuje: problemy pogranicza polsko-niemieckiego, politykę spójności Unii Europejskiej, politykę konkurencji i wspólny rynek UE oraz teorię i praktykę optymalnych obszarów walutowych.

Publikacja dofinansowana przez Ministerstwo Nauki i Szkolnictwa Wyższego oraz Stowarzyszenie Instytut Zachodni.

